

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

PREDMET: METODIKA HRVATSKOG JEZIKA

NIVES GRABAR

ZAVRŠNI RAD

RAZVOJ GOVORA U DJEČJEM VRTIĆU

Čakovec, 27.06.2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

PREDMET: METODIKA HRVATSKOG JEZIKA

ZAVRŠNI RAD

KANDIDATKINJA: Nives Grabar

TEMA I NASLOV ZAVRŠNOG RADA: Razvoj govora u dječjem vrtiću

MENTORICA: dr. sc. Tamara Turza-Bogdan, izv. prof.

Čakovec, 27.06.2017.

SADRŽAJ	
<u>SAŽETAK</u>	2
<u>SUMMARY</u>	2
<u>2. UTJECAJ OKOLINE NA GOVORNI RAZVOJ</u>	4
<u>3. RAZDOBLJA RAZVOJA GOVORA KOD DJECE</u>	7
<u>3.1. Faze razvoja jezika</u>	7
<u>4. NAJČEŠĆI POREMEĆAJI JEZIČNO-GOVORNE KOMUNIKACIJE</u>	9
<u>4.1. Poremećaji izgovora</u>	9
<u>4.2. Jezične teškoće</u>	11
<u>5. POREMEĆAJI RITMA I TEMPА GOVORA</u>	12
<u>6. POREMEĆAJI GLASA</u>	13
<u>7. RAZVOJ GOVORA U DJEČJEM VRTIĆU</u>	14
<u>8. ULOGA ODGOJITELJA U GOVORNOM RAZVOJU DJECE</u>	16
<u>9. JA-PORUKE</u>	18
<u>10. DJEČJA PITANJA</u>	18
<u>11. ULOGA ČITANJA U GOVORNOM RAZVOJU DJECE</u>	20
<u>11.1. Dijaloško čitanje</u>	22
<u>12. UTJECAJ PROSTORA NA GOVORNI RAZVOJ DJECE</u>	24
<u>13. PROVEDENA AKTIVNOST U VRTIĆU</u>	27
<u>14. ZAKLJUČAK</u>	28
<u>15. LITERATURA</u>	29
<u>16. PRILOG</u>	30

SAŽETAK

Razvoj dječjega govora složen je proces i pod utjecajem različitih čimbenika. Govor je socijalni fenomen te je njegov razvoj moguć isključivo u uvjetima ljudskog okruženja. Polaskom djeteta u vrtić govor dobiva na važnosti jer je za nesmetano uključivanje u odgojno-obrazovni proces prijeko potrebno da je dijete ovladalo kvalitetnim izražavanjem vlastitih misli, osjećaja i potreba. Prvi dio, *Utjecaj okoline na razvoj govora*, proučava na koji način djetetova okolina oblikuje govor te kako utječe na njegov razvoj. Drugi dio, *Razdoblja razvoja govora kod djece*, bavi se zakonitostima ispravnoga govornog razvoja. Treći i četvrti dio, *Najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije* i *Poremećaji ritma i tempa govora* razmatraju vrste najčešćih govornih i jezičnih poremećaja dječje dobi te razloge i rizične čimbenike koji mogu izazvati odstupanja u govornom razvoju. Također nude smjernice za rad odgojitelja s djecom s govornim poremećajima ili poremećajima ritma i tempa govora. Peti dio, *Razvoj govora u dječjem vrtiću*, promatra na koji način život u dječjem vrtiću utječe na govor djeteta, dok se šesti dio, *Uloga odgojitelja u govornom razvoju djece*, bavi načinom na koji odgojitelj kao iznimno bitna osoba u djetetovu životu utječe na razvoj djeteta općenito, a time i na razvoj govora. Sedmi dio, *Uloga čitanja*, proučava na koji način čitanje slikovnica, ali i ostalih medija obogaćuje djetetov vokabular te se naglašava važnost dijaloškog, a ne pasivnog čitanja. Osmi dio, *Utjecaj prostora na govorni razvoj djece*, razmatra način na koji prostor oblikuje osobe koje u njemu borave te način na koji je prostorom moguće potaknuti razvoj govora. Deveti dio, *Provedena aktivnost: Moj kišobrančić – moj balončić*, opisuje provedbu aktivnosti čitanja priče te zaključuje kako je aktivnost uspješno provedena.

KLJUČNE RIJEČI: govor, dječji vrtić, odgojitelj, čitanje, okolina

SUMMARY

Speech development is a complex process that is influenced by many factors. Speech is a social phenomenon and as such can only be developed in a social environment. As a child starts kindergarten education, speech becomes more relevant due to fact that it is essential for good quality communication of its thoughts, feelings, emotions and needs.

The first part Environmental influence on speech development considers the role that the environment plays in speech development. The second part Milestones of speech

development deals with the milestones of proper speech development. The third and fourth part, Common disorders of language and speech communication and Disorders of rhythm and tempo of speech are considering the most common types of speech and language disorders in children, and the reasons and risk factors that can cause variations in speech development. They also offer guidelines for anyone working with children with speech disorders or disorders of rhythm and tempo of speech. The fifth part: Speech development in kindergarten, observes how life in kindergarten affects the speech of a child, while the sixth part: The role of educators in speech development of children deals with the way the educator, as a very important person in a child's life affects the development of the child in general, and thus the development of speech. The seventh part, The role of reading examines how reading picture books, and other media enriches the child's vocabulary, and emphasizes the importance of dialogue-like reading, rather than passive reading. The eighth part Environmental impact on children's speech development examines the way in which the environment impacts the children that reside in it, and the way the environment can encourage language development. The ninth part Conducted activity: Moj kišobrančić- moj balončić describes the activity of reading a story with children and concludes that the activity was carried out successfully.

KEY WORDS: speech, kindergarten, educator, reading, environment

1. UVOD

Najbliže i najprirodnije okruženje za dijete je njegova obitelj te ona ima najznačajniju ulogu u procesu razvoja dječjega govora. Komunikacija s djecom se odvija u svakom trenutku koji s njima provodimo, a djeca prate i pamte svaku našu riječ. Polaskom djeteta u vrtić govor dobiva na važnosti, ne samo kao sredstvo kojim dijete izražava svoje potrebe i osjećaje, već i kao sredstvo koje je ključno za socijalizaciju s vršnjacima.

Razvoj govora prati određene zakonitosti, a djetetu smo dužni, u skladu s tim zakonitostima, nuditi poticaje, pravilan govorni primjer i pažnju. Poticati govor kod djeteta znači razumjeti zakonitosti njegova razvoja, ali i individualnost svakog djeteta. Zaostajanje u govornom razvoju može biti posljedica mnogih uzroka, a pravodobno traženje pomoći može pomoći otklanjanju uzroka ili ublažavanju poremećaja.

Odgojitelj mora konstantno propitkivati svoje postupke i način izražavanja kako bi djeci pružio ispravan primjer. Odgojitelj koji djecu percipira kao razborite i kompetentne osobe tako će i konstruirati svoju praksu te će svojim postupcima i pažljivim opremanjem okruženja stvoriti okolinu u kojoj će se dijete osjećati sigurno i prihvaćeno te će se željeti i voljeti izražavati.

2. UTJECAJ OKOLINE NA GOVORNI RAZVOJ

Govor je osnovni način komunikacije među ljudima, a njegov razvoj je složeni proces koji se odvija pod utjecajem različitih čimbenika. Govor je socijalni fenomen te je njegov razvoj moguć isključivo putem socijalizacije. Da bi dijete ovladalo govorom, prije svega treba postojati organska osnova za njegov razvoj. To znači da dijete treba imati dobar sluh (putem sluha usvaja ritam, tempo, intonaciju govora), biti normalne inteligencije, imati dobru govornu motoriku, razvijenu slušnu percepciju, imati razvijenu sposobnost razlikovanja glasova te jezičnu sposobnost. Budući da je govor usko povezan s inteligencijom, pamćenjem, pažnjom i percepcijom, njega nije moguće poticati zasebno, već se njegov razvoj mora poticati poticanjem ostalih psihičkih funkcija.

Najbliže i najprirodnije okruženje za dijete je njegova obitelj te ona ima najznačajniju ulogu u procesu razvoja dječjega govora. Stjecanje zajedničkih

iskustava u cijelome djetinjstvu igra veliku ulogu, a ta je uloga posebno značajna u prvim godinama života (Largo 2007). Diamond i Hopson (2006: 107) smatraju kako će „dijete odgojeno bez dovoljno ljubavi, privrženosti i pažnje, koje su slabo poticali na istraživanje i učenje te ga često i oštro kažnjavali patiti zbog abnormalnog procesa oblikovanja sinapsi i njihova podrezivanja, ostavljajući ih bez normalnih veza u emocionalnim područjima mozga i bez normalnog raspona emocionalnih reakcija ili njihove kontrole“ (Diamond i Hopson 2006: 107). Kada je u pitanju obiteljski faktor, na razvoj govora utječe nekoliko čimbenika. Prije svega na razvoj govora utječe cjelokupna atmosfera u obitelji i socioemocionalni status; primjerice obitelj u kojoj se ukućani često svađaju imat će negativan utjecaj na dijete, ono će taj obrazac ponašanja oponašati te i samo postati svadljivo, koristiti povišeni ton te ružne riječi čijih značenja vrlo vjerojatno nije ni svjesno. Emocionalni razvoj ima neobičnu i važnu kvalitetu: dok smo još mala djeca, mnogo prije nego što usvojimo riječi kojima bismo mogli opisati svoje osjećaje, naša nam iskustva s roditeljima, braćom i sestrama i njegovateljicama – srdačna ili gruba, podupiruća ili razorna – pomažu utvrditi mentalnu mapu koja će voditi naš emocionalni život i, zauzvrat, njegov utjecaj na naše sveukupne misaone procese (Diamond i Hopson 2006: 107).

L. Katz kaže kako je socijalna kompetencija pojedinačna sposobnost iniciranja i održavanja zadovoljavajućih, recipročnih odnosa s vršnjacima. Kako bi dijete moglo održavati te odnose, iznimno je bitan govor. Kod djeteta koje nema dovoljno znanja niti umijeća kako bi se uključilo u vršnjačku komunikaciju dolazi do usamljenosti.

Dijete rječnik bogati na različite načine – stvaranjem vlastitih jezičnih konstrukcija, oponašanjem govora okoline, odnosno na temelju iskustva i urođenih procesnih mehanizama za stvaranje govora. „Određeno iskustvo, poticaj okoline i oponašanje nužan su preduvjet za razvoj govora, kao što je to i kvalitetno razvijena urođena sposobnost za govor na temelju koje će se razvijati govorne sposobnosti.“ (Apel, Masterson 2004., prema Velički 2009: 83). Ako želimo da dijete kreativno sudjeluje u govoru i bude sposobno za izražavanje, onda mu trebamo pružiti mogućnost slušanja različitih kvaliteta govora i njegov dublji smisao, a na temelju toga dijete stječe percepciju i stvara poveznicu (Velički 2009: 83). Ako govor smatramo isključivo komunikacijom te djetetu ne nudimo poticaje, tada će njegov govor biti oskudan, ograničen materijalima koji ga okružuju. Kako bismo dječji govor potaknuli te ga obogatili, dijete treba slušati priče, poeziju i bajke, a kada je spremno

na to, potrebno je uvesti i jezične igre prikladne za njegovu dob te stupanj razvoja. Pričanje, čitanje i pjevanje djeci stvari su zdravog razuma, smatraju Diamond i Hopson (2006), ali i specifičnog stimuliranja jezičnih centara u mozgu. Nažalost, mnogi roditelji ništa od toga ne čine redovito. Jedni su usmjereni na aktivnosti, zanemarujući govorničke vještine, drugi se, poslom zaokupljeni, oslanjaju na dadilju, treći pak uzaludno pretpostavljaju da će televizija nadopuniti jezične praznine. Isto kako su pravilan odgoj i pogodna atmosfera za emocionalni razvoj neprocjenjiv oblik mentalnog obogaćivanja čije su posljedice doživotne, tako su neprikladno ili protuslovno ophođenje, zanemarivanje ili izravno zlostavljanje oblici mentalnog osiromašivanja, čije posljedice također mogu trajati cijeloga života.

Mozak je podatan i bilježi sve što iz djetetove okoline učestalo dopire do njega. Stoga je atmosfera pogodna za zdrav emocionalan razvoj vjerojatno najvažniji temelj koji roditelji djeci mogu pružiti. Nužna je ljubav, zaštita i sigurnost koju pružaju roditelji, stoga briga za djetetov emocionalni razvoj treba uključivati i brigu o okruženju u kojemu djeca odrastaju, a to je obitelj. Naime, upravo će način na koji roditelji odgovaraju djetetovim signalima i potrebama, uz genetske predispozicije svakoga djeteta, imati odlučujući utjecaj na razvoj djetetova mozga, ličnosti i raznih vještina koje ono s vremenom usvaja. Kada se kaže da je poželjna optimalna stimulacija, to znači da dijete treba stimulirati razumno, sa znanjem, bez pretjerivanja i preopterećivanja (Posokhova 1999), što znači da je moguća nedostatna, optimalna ili pak prekomjerna stimulacija (Ljubešić 2001). Stil kojim dijete usvaja jezik može biti referentni i ekspresivni stil. Djeca koja jezik usvajaju referentnim stilom prednost daju imenicama, imenuju ljude i predmete u svojoj okolini te se njihove rečenice uglavnom sastoje od stvarnih riječi i manje od „žargona“. Djeca koja jezik usvajaju ekspresivnim stilom, iako koriste puno imenica, sklonija su drugim vrstama riječi. Također su sklonija akcijama i interakcijama, imaju mnogo toga za reći i ne osjećaju baš potrebu čekati kad će razgovijetno govoriti prije nego se uključe u razgovor. Sličnosti u stilovima majke i djeteta mogu biti poticajne za jezik. Istraživanje kojim se uspoređivala sličnost u stilovima majki pri ophođenju s bebama je pokazalo da ako i majka i dijete imaju isti stil, bilo referentni ili ekspresivni, dijete je imalo nešto napredniji jezični razvoj (Apel i Masterson 2004).

3. RAZDOBLJA RAZVOJA GOVORA KOD DJECE

Najintenzivniji razvoj govora i jezika obuhvaća prve tri godine života i odvija se po predvidivim fazama:

1. glasovni (fonološki) razvoj
2. rječnički (semantički) razvoj
3. razvoj gramatike
4. komunikacijski razvoj
5. razvoj znanja o govoru (metalingvistička svijest) (Starc i dr. 2004: 27).

Predgovorno razdoblje počinje rođenjem i traje do 9. mjeseca života. Dijete prolazi faze od prvoga krika, preko gukanja, glasanja do pojave prve riječi. Između devetog i dvanaestog mjeseca dijete počinje izgovarati prve riječi te do petnaestog ili dvadesetog mjeseca polako izgrađuje fond od pedesetak riječi. Tada započinje nagli razvoj govora; nakon što je naučilo prvih pedeset riječi, dijete počinje pamtit i pedesetak riječi tjedno. Kako uči riječi, tako i rečenice postaju sve dulje, počevši od dvorječnih, pa preko troječnih fraza do složenijih rečeničnih struktura. Oko treće godine događa se prijelomni trenutak, druga „jezična eksplozija“ koja uključuje gramatiku. Sposobnost usvajanja gramatike je ubrzana i urođena. Do četvrte godine većina djetetovih rečenica su gramatičke (Hyeronimus 2008).

3.1. Faze razvoja jezika

(prema Posokhova 2011)

Od 2 ½ do 3 godine

Djetetov rječnik u ovom razdoblju čine stotine riječi i dijete ih slaže u rečenice. Razumije gramatiku te počinje pravilno upotrebljavati zamjenice kao što su „ja“, „ti“. Često zapitkuje, posebice „tko“ ili „gdje“, a u razgovoru uživa te shvaća da razgovor uključuje naizmjeničan govor. U ovom razdoblju posebice voli pjesmice s pokretom jer one kombiniraju jezik, pamćenje i pokrete, to jest koordinacijske vještine. U ovoj dobi dijete izmišlja vlastite priče.

Od 3 do 3 ½ godine

Rečenične strukture postaju proširenije, a upotreba riječi, fraza i rečenica se proširuje. Dijete ne koristi više minimalan broj riječi kako bi prenijelo poruku, već kombinira oko pet riječi u rečenici, a koristi priloge i prijedloge kako bi opisalo predmete i događaje iz svakodnevnog života. Dijete uživa u razgovoru te želi opisati događaje koji su mu se dogodili u danu ili posebno važna iskustva u kojima je sudjelovalo. Voli slušati priče te sudjeluje u njima na način da okreće stranice knjige, gleda i pokazuje slike o kojima želi razgovarati te ih opisuje.

Od 3 ½ do 4 godine

Rečenice postaju dulje, ponekad preduge za osobu koja ih sluša. Dijete u svakodnevnom govoru počinje ispravno koristiti glagolska vremena te množinu, shvaćajući osnovna jezična pravila. Stupanj razumijevanja se izdiže iznad doslovnog razumijevanja riječi te dijete postavlja pitanja „kako“ i „zašto“ jer shvaća da se jezikom ne izražavaju samo osjećaji, već da se koristi i kako bi se nešto naučilo. Priče koje se djetetu sviđaju su one koje sadrže likove smiješnih imena te se dijete počinje služiti humorom, koji uključuje gotovo samo jezik. Ono zbija govorne šale, primjerice izmisli riječ koja mu je smiješna te ju kaže kao odgovor na pitanje odraslog, te se počne smijati i proučava reakciju okoline na svoj „humor“. Dijete je sposobno upamtiti kratku pjesmicu te razvija osjećaj za vrijeme i osjećaj za sebe, kao osobe s imenom i prezimenom, adresom, obitelji...

Od 4 do 4 ½ godine

Dijete voli razgovarati sa svojim vršnjacima i izreći svoje mišljenje. Ono govori zbog čega se voli igrati sa svojim prijateljima te kako se oni ponašaju. Može točno ispričati što mu se dogodilo tijekom dana, a djetetove vještine komuniciranja su bolje i jasno odgovara na pitanja. Dijete voli recitirati pjesmice i brojalice te se priključuje pjevanju. Može usporediti dva predmeta te koristiti pridjeve kao što su „manji“, „veći“, „deblji“, „tanji“. U ovom se razdoblju javljaju mnoge predškolske vještine kao što su prepoznavanje boja i oblika, a može prepoznati slova i brojeve. Takvo prepoznavanje potiče razvoj samopouzdanja, a dijete vođeno znatiželjom postavlja sve više pitanja.

Od 4 ½ do 5 godina

Djetetov se vokabular sastoji od nekoliko tisuća riječi. Rečenice postaju opsežne, posebno kada dijete izražava svoje osjećaje. Svoja mišljenja jasno izražava, a od odraslog očekuje da ga tretira kao ravnopravnog sugovornika koji će ga pažljivo slušati i raspravljati s njim. Razgovori s djetetom postaju zreliji, suvisliji i povezani. Čitanje bi trebalo biti rutina te bi tako dijete već trebalo samo „čitati“ knjige, ali i časopise, novine, stripove. Jezik postaje djetetov glavni alat za učenje te ga koristi kao ključnu socijalnu vještinu.

4. NAJČEŠĆI POREMEĆAJI JEZIČNO-GOVORNE KOMUNIKACIJE

Mnoga djeca, bebe, mališani, predškolarci i školarci imaju poteškoća u jednom ili nekoliko područja govorno-jezičnog razvoja (Apel i Masterson 2004: 159). Manji broj djece ima slušne poteškoće. Oni ne čuju dobro ono što im se govori. Ima djece koja s teškoćama tumače zaprimljenu slušnu informaciju, odnosno dobro čuju, ali ne razumiju govor drugih ljudi. Neka djeca imaju teškoće s izgovorom. Njihov govor je ponekad teško razumjeti. Druga djeca imaju problema u području gramatike, nisu u stanju spontano usvojiti gramatička pravila i njihov jezik je disgramatičan. Nekima je teško upotrijebiti jezik u svrhu iskazivanja svojih potreba.

Neka djeca imaju problema s nekoliko govorno-jezičnih područja istodobno. Uzroci poteškoća su ponekad veoma očiti, spominju Apel i Masterson (2004: 159), a u drugim slučajevima su poprilično misteriozni. U nastavku će biti opisana stanja koja najčešće uzrokuju zaostajanje djetetova jezičnog razvoja (prema Andrešić 2010).

4.1 Poremećaji izgovora

Andrešić (2010) kaže kako su poremećaji izgovora najučestaliji govorni poremećaji, a gotovo da nema jezično-govornog poremećaja koji nije popraćen nekim oblikom poremećaja izgovora. Poremećaj izgovora je često simptom složenijih teškoća koje dijete ima na području govora te je, kako bi se djetetu pomoglo, potrebno potražiti pomoć logopeda koji će s djetetom provoditi logopedsku terapiju, takozvane govorne vježbe.

Poremećaj izgovora obuhvaća izostavljanje glasova (omisija, do koje dolazi kada dijete ne može izgovoriti neki glas, primjerice umjesto *riba* izgovara *iba*), međusobne zamjene glasova (supstitucija – dijete umjesto glasa koji ne može izgovoriti izgovara neki drugi glas, primjerice umjesto *riba* izgovara *jiba*) i sve oblike nepravilnog izgovora glasova koji pripadaju govornom sustavu nekog jezika

(dijete izgovara glasove, ali njihova zvukovna realizacija odudara od uobičajene zvukovne realizacije, primjerice grleni izgovor glasa „r“, „umekšani“ izgovor glasova š/ć/ž).

Sustavni oblici poremećaja izgovora su oni kod kojih dijete u svom govoru na isti način radi određene pogreške, dok su nesustavni oni kod kojih dijete pogreške radi ponekad i ne uvijek na isti način. Nesustavni poremećaji često prate rani razvoj govora te se smatraju normalnim dijelom govornog razvoja sve do četvrte godine. Ako je nesustavan poremećaj govora kod djeteta prisutan i nakon četvrte godine, tada govorimo o leksičkoj dislaliji ili nesigurnoj slici riječi, a prepoznaje se po tome što dijete dodaje slogove ili glasove u riječima, zamjenjuje mjesto slogovima ili glasovima te izostavlja slogove ili glasove u riječima.

Štuka (2011) glasove dijeli na nekoliko glasovnih skupina, a poremećaj izgovora najčešće zahvaća cijelu glasovnu skupinu.

Prema glasovnim skupinama razlikujemo sljedeće poremećaje:

Sigmatizam: poremećaj izgovora glasova /s/z/c/, /š/ž/ć/, /dž/đ/; najučestaliji poremećaj glasova je upravo ove glasovne skupine. Glasovi ove skupine, osim međusobno, mogu biti zamijenjeni i drugim glasovima, najčešće glasovima „t“ i „d“.

Rotacizam: poremećaj izgovora glasa „r“.

Lambdacizam: poremećaj izgovora glasova „l“ i „lj“.

Kapacizam i gamacizam: poremećaj izgovora glasova „k“ i „g“. Glasovi su najčešće zamijenjeni: „k“ je „t“ i obrnuto.

Tetacizam i deltacizam: poremećaj izgovora glasova „t“ i „d“.

Etacizam: poremećaj izgovora glasa „e“. „E“ je jedini samoglasnik koji može biti poremećen, a upućuje na moguća blaga centralna oštećenja.

Djetetu koje ima teškoće u izgovoru treba logopedska pomoć, a ono što roditelji i odgojitelji mogu učiniti za njega je da mu pružaju dobar govorni model, ali da ne ispravljaju govorne greške jer kada bi dijete moglo govoriti ispravno, sigurno i bi. Bitno je ne posramljivati dijete zbog načina govora te ne dozvoliti drugima da to čine.

4.2. Jezične teškoće

Usporeni razvoj govora odnosi se na zaostajanje dok je govor još u razvoju, najčešće u razdoblju do treće ili četvrte godine života. Djeca razumiju govor svoje okoline, ali se služe rečenicama koje nisu primjerene kronološkoj dobi. U toj dobi djeca bi se već trebala služiti gramatički ispravnim rečenicama, najprije jednostavnijim, od najmanje tri riječi, a kasnije sve složenijim. Nastavi li dijete imati teškoće u govoru i nakon četvrte godine, tada govorimo o nedovoljno razvijenom govoru.

Dijete čiji je govor nedovoljno razvijen progovara kasnije od svojih vršnjaka te govori manje nego oni. Njegov fond riječi je ograničen, rečenice su kratke i jednostavne (dolazi do izostavljanja veznika, prijedloga, pomoćnih glagola), redosljed riječi u rečenici je neuobičajen, često zamjenjuje mjesta slogovima u riječima te čini brojne greške u izgovoru zbog kojih je njegov govor ponekad teže razumljiv okolini. Dijete s nedovoljno razvijenim govorom također ima teškoća u razumijevanju pitanja ili naloga koji mu se upućuju.

Nerazvijeni govor je najteži oblik poremećaja jezično-govornog razvoja (Andrešić 2010). Odnosi se na potpuno odsustvo govora ili izrazito oskudan rječnik. U blažim slučajevima dijete koristi geste kako bi komuniciralo s okolinom te pokazuje želju za komunikacijom. Budući da dijete mnogo toga ne može izraziti gestom, njegovo ponašanje često nije u skladu s dobi. U najtežim slučajevima dijete ne komunicira niti razumije tuđi govor. Teški se slučajevi mogu prepoznati rano, već prije druge godine života djeteta. Uoči li se kasnije progovaranje ili zaostajanje u jezično-govornom razvoju, bitno je na vrijeme obratiti se logopedu koji služi kako bi napravio detaljnu procjenu, dao savjete za poticanje urednog razvoja te prema potrebi odlučio uključiti dijete u logopedsku terapiju.

Djetetu s jezičnim teškoćama bitno je pružiti dobar govorni model te razgovarati o onome što trenutno radimo s njim, razgovarati o temi koja dijete zanima, navoditi dijete da imenuje dijelove tijela, osobe, igračke. Zajedno s djetetom treba čitati slikovnice te razgovarati o njima, imenovati likove, opisivati slike, prepričavati događaje, ali i uključiti ga u svoje dnevne aktivnosti. Potrebno je poticati dijete na razgovor bez da ono osjeća prisilu, navesti ga da se osjeća ugodno i opušteno dok govori. Za dijete s jezičnim teškoćama bitna je i fizička aktivnost, jer ona stimulira

rad mozga te s djetetom treba plesati, pljeskati, baviti se tjelesnim i sportskim aktivnostima.

5. POREMEĆAJI RITMA I TEMPA GOVORA

Mucanje

Andrešić (2010) kaže kako je mucanje lako prepoznatljivo zbog svojih specifičnih manifestacija, a to su ponavljanje glasova, slogova, riječi ili fraza, produživanje glasova, bezglasno zastajanje na početku ili unutar riječi, neadekvatne pauze, ubacivanje pomoćnoga glasa u govoru (najčešće je to „a“) koji ima funkciju pomoći djetetu da prevlada teškoću, napetost tijekom govora te obično dulje trajanje govora. Mucanje je, dakle, poremećaj u tečnosti govora, to jest poremećaj ritma i tempa govora. Osoba s ovim poremećajem zna što želi ili treba reći, ali uslijed neusklađenosti pokreta njezinih govornih organa i disanja nastaju teškoće. Mucanje se najčešće javlja između druge i pete godine života zbog naglog razvoja rječnika, razvoja kontrole govora, završetka faze usvajanja osnova materinskog jezika, ali i zbog stresa u obitelji ili široj okolini (primjerice polazak u vrtić). Između druge i treće godine života, upravo zbog intenzivnog razvoja govora, može se javiti tzv. fiziološko mucanje. Simptomatski u potpunosti nalikuje pravom mucanju, ali kod djeteta se ne primjećuje napetost lica niti govornih organa (usana), niti je dijete svjesno nepravilnosti u govoru te ne izbjegava govoriti. U većini slučajeva, ako se djetetu ovi simptomi ne osvijeste, oni spontano nestaju. Međutim, ako se djetetu simptomi osvijeste, ako se inzistira na pravilnom govoru, dijete može osjetiti potrebu da izbjegava zastajkivanja, ponavljanja glasova te pritom gubi spontanost govora, počne razmišljati što će i kako reći, kako da pokrene i uskladi govorne organe, kada da udahne... pri čemu može doći do povećane napetosti te zastoji mogu postati učestaliji i jači, što može dovesti do pojave „pravog mucanja“.

Točan uzrok pojave mucanja se ne zna, ali da bi došlo do pojave mucanja obično se trebaju poklopiti tri čimbenika: genetska predispozicija, karakteristika ličnosti (osjetljiva osoba) i provocirajući faktor (iznenadni stres).

Djetetu koje muca potrebno je podići razinu samopouzdanja. Takvom je djetetu potrebno osvijestiti koliko lijepih stvari zna (crtati, pjevati, brzo trčati...). Treba poticati dijete na neovisnost, dopustiti mu da samo konstruira svoje aktivnosti, biti mu potpora u provođenju njegovih ideja. Dijete ne smijemo prekidati dok govori, niti

ga trebamo ispravljati. Treba ga pustiti da samo dovrši svoju misao, ne dovršavati njegove rečenice niti ga prekidati. Potrebno je djetetovu okolinu upoznati s mucanjem te ne dopustiti da dijete bude izloženo ruganju. U pjevanju nema mucanja te se tako podržava ritam koji je kod djeteta poremećen, stoga je korisno što češće pjevati s djetetom, naravno, ako ono to želi. Pažnju trebamo usmjeriti na ono što dijete govori, a ne kako govori.

Brzopletost

Brzopletost je poremećaj tečnosti govora, koji je teško prepoznatljiv zbog toga što se manifestira na sličan način kao i mucanje, a nerijetko se ta dva poremećaja isprepliću te je pitanje koji će od dva prevladati. Dijete koje govori brzopletost često je i u ostalim aktivnostima ubrzano, teško mu je zadržati pažnju, površno sluša. Andrešić (2010) kaže kako se brzopletost od mucanja razlikuje po tome što dijete koje govori brzopletost nema strah od govora, ako usmjeri pažnju na govor, ono govori bolje, u teškim, novim situacijama govori bolje jer se fokusira na ono što govori, dok u opuštenim situacijama govor postaje brzoplet jer je dijete opušteno. Nakon pauze u govoru dijete govori bolje jer se koncentrira na govor, a kako mu koncentracija slabi, tako i govor postaje sve brzopletiji.

Budući da su ubrzana, brzopletu djecu treba usporavati u aktivnostima. Zbog njihove lako otklonjive pažnje potrebno je češće mijenjati aktivnosti te raditi češće stanke. Kod djeteta s brzopletošću trebamo poticati razvoj auditivne pažnje bitne za razvoj govora, to se može postići pjevanjem, prepričavanjem priča, vježbanjem hodanja po taktu, plesanjem, pljeskanjem...

Bradilalija

Bradilalija je pretjerano spor govor te se javlja kao posljedica organskih oboljenja središnjeg živčanog sustava, kao i kod neke djece s mentalnom retardacijom. Obilježje bradilalije je produživanje svih glasova, a posebice samoglasnika te usporen ritam i tempo govora. Takva djeca su često troma i usporena te daju dojam nezainteresiranosti, lijenosti i tromosti.

6. POREMEĆAJI GLASA

Poremećajima glasa mogli bismo nazvati sve ono što smanjuje učinak komunikacije i čini glas manje ugodnim, pri čemu govornik za primjereno jak i ugodan glas troši

previše energije (Mance 2010, prema Bolfan-Štošić 1994). Najčešći poremećaj glasa u dječjoj dobi je promuklost ili disfonija. Disfonija označava svako odstupanje od normalnog obilježja visine, kvalitete i intenziteta glasa, a ovisno o duljini trajanja simptoma može biti akutna ili iznenadna te kronična promuklost. Iznenadna promuklost traje kraće vrijeme te je uzrokovana bolesti ili alergijom te prolazi nakon odgovarajuće terapije, dok kronična promuklost traje dulje vrijeme, a može imati niz uzroka, od kojih su najčešći: dugotrajna pogrešna uporaba glasa (preglasno govorenje, vikanje, pretjerano kašljanje), vokalni čvorići koji nastaju kao posljedica dugotrajnog hiperkinetičkog načina fonacije. Glasovi djece s hiperkinetičkom disfonijom i vokalnim čvorićima su hrapavi, šumni, oscilirajućeg intenziteta.

Djecu trebamo naučiti kako da čuvaju svoj glas, što znači da ih moramo naučiti da pretjerano ne naprežu glas vičući, da ponekad odmaraju glas, da se približe osobi s kojom žele razgovarati (isto tako moramo djetetu pružiti potpunu pozornost kada razgovara s nama, kako bismo spriječili njegovo podizanje glasa u pokušaju zadobivanja pozornosti).

7. RAZVOJ GOVORA U DJEČJEM VRTIĆU

Polaskom djeteta u vrtić komunikacija još više dobiva na važnosti jer je za nesmetano uključivanje u odgojno-obrazovni proces prijeko potrebno da je dijete ovladalo kvalitetnim izražavanjem vlastitih misli i osjećaja (Milić 2008: 71). Ako odgojitelj djecu percipira kao kompetentne, razborite i inteligentne osobe, koje uče surađujući s drugima, tada će svoju praksu tako i konstruirati te će prepustiti djetetu konstrukciju vlastitih aktivnosti, što će potaknuti dijete na svrhovitu interakciju s drugom djecom odraslima. Kako bi dijete razvijalo govor, ono se treba osjećati prihvaćeno, voljeno, sigurno, treba znati da može izraziti svoje misli, podijeliti svoje ideje i razmišljanja. Dijete treba osjećati kako su odrasli koji ga okružuju otvorena uma, što se postiže poticanjem djeteta na istraživanje svijeta koji ga okružuje, poticanjem djeteta da postavlja pitanja, da samo donosi zaključke. Uloga odgojitelja je da promatra dijete i podrži njegova nastojanja da razumije svijet oko sebe, da stvori takvo ozračje u kojem će dijete izražavati svoje ideje, postavljati pitanja, gledati stvari na drugačiji način, samim time i dovoditi u pitanje već postojeće istine te formirati svoje mišljenje i viđenje svijeta (Petrović-Sočo 1997) kaže kako se uspostavljanje komunikacije između odgojitelja, a i djeteta temelji na stvaranju socioemocionalne veze. Ona se razvija kroz svakodnevne praktične aktivnosti

odgojitelja, a i djeteta. Svakodnevne situacije koje se stalno ponavljaju i koje odgojitelj prati odgovarajućim govornim izrazom (u uvjetima pozitivne emocionalne klime i osjetljivosti na djetetovo ponašanje), omogućuju djetetu da postupno razumije govor odgojitelja i u interakciji i komunikaciji s njim, vokalizacijom, aktivnošću i gestom izmjenjuje zajednička značenja. Prve odgovore djeteta neverbalne naravi treba strpljivo čekati, proširivati ih na ono što bi oni mogli značiti i dati ih u djetetovu žargonu da bi ih lakše usvojilo.

Velički (2009) kaže kako u predškolskom razdoblju u brizi za djecu trebamo prije svega zadovoljiti njihove potrebe, a jedna od osnovnih je i potreba za sigurnošću, za ljubavlju i pripadanjem. Da bi te potrebe bile zadovoljene potrebno je djeci pružiti predvidljivost umjesto nesigurnosti, linearnost umjesto umreženosti, ritam umjesto kaosa, rituale umjesto neizvjesnosti. Na taj način dijete će biti spremno za izazove koji ga očekuju u suvremenom svijetu koji odlikuju upravo ove druge karakteristike. Djetetu ćemo dati sigurnost kako bi se moglo nositi s nesigurnošću. Djeci moramo omogućiti „prostor za govor“, u smislu da se dijete osjeća prihvaćeno, voljeno i shvaćeno, kako bi se moglo pozitivno razvijati u svakom pogledu, pa tako i u pogledu govora. Dijete bi trebalo imati osjećaj da se u svojoj skupini može izraziti, da može sve reći i da neće biti ismijano, neshvaćeno ili neuočeno. Djeci moramo osigurati priliku da govore i da razgovaraju, na standardnom jeziku ili dijalektu, glasno ili tiho, ekstrovertirano ili introvertirano. Kvalitetan razgovor i izmjenjivanje iskustava vrijedni su sami za sebe. Istovremeno, „prostor za govor“ omogućuje djeci primanje i uočavanje govora te percepciju smisla na temelju auditivnog doživljaja. Da bi se stvorio „prostor za govor“, potrebna je adekvatna organizacija odgojno-obrazovnoga konteksta u kojem će biti zadovoljene dječje potrebe koje su preduvjet za kvalitetan razvoj govora. Najprije mora biti zadovoljena dječja potreba za sigurnošću, ona je uz ljubav i osjećaj za pripadanje temelj odnosa s djetetom. Stalnost odgojitelja te stvaranje povjerenja između odgojitelja i djeteta je također bitna stavka kod stvaranja „prostora za govor“, kao i poznati prostor, jer sve te stavke stvaraju kod djeteta osjećaj sigurnosti, a ono se u takvom okruženju usudi i želi izraziti. „Da bi okruženje za govor bilo poticajno, osim „prostora za govor“, dakle, omogućavanja djetetu da govori u malim skupinama, u paru, ali i pred cijelom skupinom, potrebno je također djecu okružiti i kvalitetnim (jezičnim) sadržajima te im omogućiti da slušaju, odnosno čuju kvalitetan, posredovani govor. Dijete u svom

iskustvu ne posjeduje takve sadržaje, naravno, ako ih prije nije čulo, te se oni također mogu smatrati poticajnim okruženjem ako na 'okruženje' ne gledamo samo kao na materijalni kontekst.“ (Velički 2009: 84).

8. ULOGA ODGOJITELJA GOVORNOM RAZVOJU DJECE

Polaskom djeteta u vrtić jezik postaje ključan dio uspostave odnosa s vršnjacima i odraslima u novoj sredini. Uspostavljanje komunikacije između odgojitelja i djeteta temelji se na stvaranju socioemocionalne veze koja se razvija svakodnevno kroz aktivnosti odgojitelja i djeteta, navodi Petrović-Sočo (1997). Ta veza se može razviti samo ako odgojitelj zaista poštuje dijete i njegove sposobnosti te ne nameće sebe i svoja znanja, već prilagođavanjem stalno razvija nešto novo, nepoznato njemu i djetetu. Tradicionalan pristup odgoju temelji se na pretpostavci da odrasli znaju sve te da dijete treba svemu podučiti, odlučivati o njegovim aktivnostima te procijeniti kvalitetu aktivnosti po kriteriju podudaranja s određenim ranije definiranim očekivanjima odrasle osobe. Suvremeni pristup odgoju temelji se na nešto drugačijem viđenju djeteta. Na dijete se gleda kao na osobu koja ima intuitivno znanje, a uloga odgojitelja je stvoriti uvjete u kojima će dijete svoje znanje moći nadograđivati, propitkivati već naučeno te napredovati brzinom koja mu odgovara. Znanje tako postaje dječja tvorevina satkana od autentičnih iskustava. Uloga odgojitelja je prije svega saznati što dijete zna te kako ono razmišlja, kako razumije problem koji ga zanima. Dijete uči tako što svoje znanje konstantno nadograđuje te odgojitelj mora saznati koliko predznanja dijete ima, jer jedino tako će mu moći pružiti poticaje potrebne za napredovanje, nadogradnju znanja. „Valja naglasiti da se poticanje govornog razvoja djece ne može sažeti isključivo u kratke programe ili aktivnosti ograničene vremenom. Komunikacija s djecom odvija se uvijek i u svakom trenutku koji s djecom provodimo. Odgojitelj bi trebao uvijek iznova propitivati svoje ponašanje kao i svoje postupke, a također bi trebao i propitivati vlastiti govor, govor koji nudi djeci te govorno-jezične i književno-umjetničke sadržaje kojima djecu okružuje, njihovu primjerenost te adekvatnost okruženja za slušanje i primanje takvih sadržaja.“ (Velički 2009: 84).

Odgojitelj koji želi s djetetom uspostaviti kvalitetnu, dvosmjernu komunikaciju neće procjenjivati iskaze djeteta, neće nametati svoja iskustva i objašnjenja, on će s djetetom razgovarati, ispitivati, otkrivati te istraživati. Takav odgojitelj će dijete slušati, što znači kontinuirano ga promatrati u okruženju koje mu je zanimljivo,

promatrati način na koji koristi ponuđene materijale, o čemu te kako razgovara s drugima, bilo svojim vršnjacima ili odraslim osobama. Namjera odgojitelja treba biti što bolje razumjeti dječju aktivnost, jer ponekad se čini kako neka aktivnost nema smisla, ali samo zato što ona nema smisla odgojitelju ne znači da nema smisao za dijete. Svaka dječja aktivnost ima smisla, čak i kada ju odgojitelj ne razumije; a što bolje odgojitelj razumije dječju aktivnost, to će lakše poduprijeti prirodan razvoj započete aktivnosti (primjerice, pravovremeno će osigurati materijale te ju tako obogatiti).

Reflektirajuća komunikacija je način komunikacije kojem bi odgojitelj trebao težiti. Ona predstavlja takav način komunikacije kod kojeg odgojitelj razgovorom te slušanjem djeteta pokušava doznati kakva mu je konverzacija potrebna, kako bi svoj način komunikacije prilagodio svakom pojedinom djetetu. Odgojitelj se prilagođava te mijenja svoj način komunikacije s obzirom na potrebe djeteta te na taj način razvija iskren i uvažavajući način komunikacije, ravnopravan, partnerski odnos s djetetom te recipročnu komunikaciju. „Da bi se uspostavila verbalna komunikacija s djetetom i da bi se razumio njegov govor o predmetima i aktivnostima, koje se ne oslanjaju na neposredni kontekst, odgojitelj organizira različite situacije i kreira raznovrsne aktivnosti – od pričanja jednostavnih priča, razgledavanja slikovnica, do lutkarskih kratkih dramatizacija i igara scenskim lutkama“ (Petrović-Sočo 1997: 12). Velički (2009) naglašava kako je u ovom kontekstu dobro pitati se uči li dijete zaista govoriti samo govoreći ili su mu potrebni poticaji. Poticaj može biti dobar govorni uzor i kvalitetna govorna okolina te prostor za govor koji se odlikuje različitim aspektima. Da bi govor bio ostvaren u načelu, mora biti upućen nekome i od nekoga prihvaćen te kao takav prepoznat. Poruka mora biti očitana i vraćena. Kod usvajanja govora u dječjoj dobi izuzetno je bitna socijalna povratna informacija koja je takva da dijete izgovara rečenice i gleda kako će na njih okolina reagirati, hoće li ih vratiti kako bi ih popravilo ili će ih prihvatiti. Na točno ovakav način djeca uče govoriti – govoreći, ali i slušajući. U cijelom predškolskom odgoju vanjska povratna informacija znatno je jača od unutarnje. Odgojitelj na dijete treba gledati kao na autonomnu, samosvjesnu osobu koja ima pravo na svoje mišljenje, tumačenje, doživljavanje i osjećanje, a to što on ima više znanja, ne znači da ima i višu poziciju u odnosu na dijete, već da ima veću odgovornost i obavezu razvijanja kvalitetne komunikacije.

9. JA-PORUKE

Prema Dejanović Šagadin (2014), ja-poruke su obavijesti s visokim udjelom samoočitovanja kojima izlažemo dio vlastitoga unutarnjeg života. One su suprotnost ti-porukama i način su na koji odgojitelj može dijete potaknuti na promjenu ponašanja bez da kod njega potakne negativno samovrednovanje. Ja-poruke imaju svoju formu koja se sastoji od:

Kada/ako ti (opis ponašanja druge osobe), osjećam se (moje emocije, ako je prikladno), jer (zašto je ponašanje druge osobe problem) i željela bih (što želim da se dogodi). Tako formulirane rečenice ne potiču obrambenu reakciju koja se potiče tim porukama, primjerice rečenica s ja-porukom: „Kada trčiš hodnikom, mene je strah da se ne ozlijediš pa bih željela da ubuduće hodaš.“ će izazvati potpuno drugu reakciju od rečenice: „Sto puta sam ti rekla da ne trčiš jer ćeš pasti i razbiti se, nikada me ne poslušaj!“ . Kod rečenice s ja-porukom djetetu dajemo do znanja kako njegovi postupci utječu na nas, bez da ga etiketiramo i osuđujemo. Takav način razgovora potiče promjenu, ali ne zbog toga što je dijete prisiljeno promijeniti se, već zbog toga što to želi. Ja-poruke su kratke i jasne, bez suvišnog objašnjavanja koje može zbuniti dijete (prema Dejanović Šagadin 2014).

Ti-poruke nude gotova rješenja, koriste se kod vrijeđanja, napadanja, predbacivanja, osuđivanja, dijagnosticiranja, etiketiranja, okrivljavanja, ocjenjivanja, kažnjavanja. One se odnose na druge, a dijete kojemu se tako obraćamo ima potrebu braniti se i pravdati ili krenuti u protunapad. U suštini ja-poruke promiču ljubav i prihvaćanje svojih i tuđih osjećaja. To su poruke kojima je cilj osvijestiti kako naši postupci utječu na ljude oko nas, dok su ti-poruke one čiji je cilj samo promjena ponašanja, bez da se objasni razlog potrebe za promjenom.

10. DJEČJA PITANJA

„Djeca koja postavljaju pitanja i koja na svaki vaš odgovor imaju još šest zašto, djeca su koja odrastaju u poticajnoj sredini, a njihov razvoj pozitivno utječe na sve ostale razvojne elemente. Ona razvijaju govor, znatiželju, obogaćuju rječnik.“ (Santagostino 2010: 105).

Pitanja su dio svakodnevice, a za djecu koja toliko toga trebaju tek otkriti pitanja su vrlo bitan dio razgovora. Dječja su pitanja ponekad izraz čiste znatiželje, dok ponekad imaju i prikriveno značenje. Odgojitelj, kao osoba od povjerenja, s kojom

dijete provodi velik dio dana mora znati kako na njih odgovoriti, ovisno o potrebi koju dijete izražava svojim pitanjem. Uspostavljanje komunikacije između djeteta i odgojitelja temelji se na socioemocionalnom odnosu između njih, a samim time i razvoj govora djeteta temelji se na tom odnosu te je izrazito bitno kako odgojitelj reagira na dječja pitanja.

Dječja su pitanja uvijek razmjerna nekoj potrebi. Ponekad su to pitanja koja služe djetetu kako bi se snašlo u svijetu koji ga okružuje (Zašto pada kiša? Zašto je vani mrak?), ali česta su i pitanja koja „potajno“ iskazuju želju za prisnijim odnosom ili pozornošću. Igra pitanja i odgovora oblikuje odnos između djeteta i odgojitelja. Dijete se u trenutku postavljanja pitanja obraća direktno odrasloj osobi jer ima neki zahtjev, traži pomoć. Odgojitelj treba poštovati pitanje, dati djetetu do znanja da ga je čuo, ponuditi prikladan odgovor ili ako sada ne može odgovoriti na pitanje reći djetetu da će mu se posvetiti kada završi s trenutnom aktivnošću koja ga sprječava da odgovori. Nemarni ili nestrpljivi odgovori djetetu poručuju kako se za njega nema vremena, prenose poruku nedovoljne emocionalne dostupnosti odgojitelja. Ako odgojitelj ignorira djetetovo pitanje misleći kako ono nije važno, dijete dobiva poruku kako ono nije važno, što narušava njegovo samopouzdanje, a samim time i motivaciju za izražavanjem.

Osim samog sadržaja odgovora, bitan je i način njegova izlaganja, ton glasa te odabir riječi kojima se obraća djetetu. Odgojiteljev odgovor treba biti takav da izgrađuje i proširuje dječju jezičnu kompetenciju. Odgojitelj djetetu treba biti emocionalno na raspolaganju, a svoje odgovore treba prilagoditi dobi djeteta te njegovim kognitivnim sposobnostima. Razumjeti pitanje znači razumjeti njegov pravi zahtjev, potrebu koja ga je potaknula, ne samo njegov sadržaj. Primjerice pitanje: „Zašto su djeca zločesta?“ može značiti da je dijete netko udario, pa traži način kako se nositi s tim događajem; ili može značiti i da je djetetu netko rekao kako je zločesto te dijete od odgojitelja traži potvrdu kako ono to nije. Pitanje „Što radiš?“ može otkrivati potrebu za bliskošću. Odgojitelj mora razmisliti o pravom razlogu postavljanja pitanja kako bi mogao dati prikladan odgovor. Na pitanja o tome sviđa li se odgojitelju, primjerice, dječji crtež, potrebno je uvijek odgovoriti potvrdno, ohrabriti dijete u njegovom pokušaju izražavanja te ga tako poticati na daljnje stvaralaštvo. „U određenom smislu, osjećaj sigurnosti upravlja osnovama kasnijega cjelokupnog

intelektualnog razvoja. Zato je važno, kada odgovaramo na prva djetetova pitanja, prenijeti ohrabrujuću poruku.“ (Santagostino 2010: 33).

11. ULOGA ČITANJA U GOVORNOM RAZVOJU DJECE

Čitanje djetetu i s djetetom ne potiče samo razvoj govora, već utječe na različite aspekte razvoja. Čitanje potiče misaoni razvoj, tako što dijete putem priča može doživjeti situacije u kojima se u stvarnom svijetu ne bi našlo te iz njih učiti. Čitanje razvija opažanje, uspoređivanje, razvrstavanje, izvođenje pretpostavki, strukturiranje, sažimanje, primjenu naučenog i kritičko vrednovanje. Diamond i Hopson (2006: 116) navode kako brojna ispitivanja pokazuju da „glasno čitanje djeci izgrađuje znanje o svijetu koje nadilazi dnevno okruženje; proširuje vokabular i razumijevanje; stimulira maštu; potiče emocionalni razvoj i vrijednosti putem pouka iz priča; zbližava roditelje i djecu“ te kako čak i sasvim maloj bebi koja bez riječi gleda u slikovnice to iskustvo pomaže vježbanju usmjeravanja očiju, raspoznavanju boja i analiziranju ritma govora u njezinu materinskom jeziku.

Dijete će prirodno i spontano pokazati interes za knjigu, to jest slikovnicu koja je primjerena njegovoj dobi. Slikovnica prvim slikama utječe na doživljaj boja, oblika i veličina. Prve riječi potiču razvoj govora te su poticaj za učenje te intelektualni razvoj. Prvi tekstovi za čitanje s kojima se dijete susreće trebali bi biti jednostavne strukture, uz mnogo ponavljanja, zanimljivog sadržaja i dinamičnog zbivanja te bi trebali biti popraćeni vedrim, bogatim ilustracijama. Ako dijete ne pokazuje zainteresiranost za knjigu ili slikovnicu, to je vjerojatno zato što mu ponuđeni tekst nije zanimljiv, a možda mu je i prekompliciran za shvatiti ili prejednostavan te djetetu jednostavno kao takav nije zanimljiv te mu zbog toga čitanje kao aktivnost nema smisla. Ono što odgojitelj treba poduzeti u takvoj situaciji je razmisliti što dijete voli i što ga zanima te potražiti slikovnicu koja će odgovarati djetetovim interesima te stupnju razvoja.

Slikovnice za najmlađu djecu, između prve i treće godine, nalikuju igračkama. One mogu biti od različitih materijala, savitljive, s mekanim dijelovima, prozorčićima za otvaranje... One pokazuju slike iz djetetove okoline te na taj način dijete uči imenovati, prepoznavati, opisivati i uspoređivati. U slikovnicama za najmlađe slike ne bi smjele sadržavati previše detalja koji bi mogli odvući djetetovu pažnju, a teksta bi trebalo biti vrlo malo. Slova bi trebala biti krupnija i jednostavna oblikom, dok će

se s rastom djece i povećanjem teksta slova smanjivati do normalne veličine slova. U takvim slikovnicama poredak slika služi kako bi dijete samo ili uz pomoć odrasle osobe (odgojitelja) „složilo“ priču. U ranom djetinjstvu djeca vole slikovnice s puno rime, brojalice i pjesmice.

Djeci u dobi od četiri i pet godina zanimljive su priče u kojima je radnja s jednostavnim zapletima, priče o ljudima i događajima koji su bliski njihovom iskustvu. Tekst u takvoj slikovnici mora biti ispravan i čist, jednostavan, protkan literarnim vrijednostima. Bitno je i da je prilagođen djetetovoj sposobnosti razumijevanja, zanimljiv i smislen, pisan jasnim, pravilnim jezikom te maštovit. Često slušanje, ponavljanje i pamćenje pjesmica u rimi te poticanje djeteta da predvidi završetak stiha vrlo je korisno za fonološko osvještavanje. Odgojitelj pri odabiru slikovnice treba voditi računa o odabiru teme. Tako se prvo bavimo slikovnicom s temama koje su djeci poznate, da bismo mogli prijeći na teme koje su nepoznate. Potrebno je slijediti načelo od jednostavnijeg prema složenome (od prepoznatljivih likova iz djetetove okoline, prema novim informacijama o nepoznatoj okolini).

Čitanje pjesama u funkciji je razvitka osjetljivosti za glasovnu strukturu riječi.

Atmosfera tijekom čitanja treba biti topla i opuštena, a odgojitelj ne bi trebao djecu prisiljavati da slušaju priču. Frontalni oblik rada, kod kojeg su sva djeca ispred odgojitelja, nije način na koji on može postići to da djeca uživaju u priči. Čitanje bi bilo bolje provoditi u kutiću za čitanje, ali tako da djeca koja žele slušati priču sama dođu te mogu gledati slike i pratiti tekst usporedno s čitanjem. Kutić za čitanje bi trebao biti ugodan i dobro osvijetljen, a djeca bi se u njemu trebala osjećati sigurno, jer će tako i čitanje povezivati s pozitivnim osjećajima i rado će čitati i sama. Odgojitelj bi odabranu priču najprije sam trebao pročitati kako bi bio upoznat s njezinim sadržajem te kako bi svoj ton glasa i način čitanja mogao prilagoditi sadržaju. Odgojitelj dijete treba postupno uvoditi u proces praćenja teksta. Glas kojim čita trebao bi biti ugodan, a čitanje ni odgojitelj ni djeca ne bi trebali shvaćati kao dužnost, već kao ugodnu, zanimljivu aktivnost. Odgojitelj bi trebao nastojati da čitanje postane svakodnevna aktivnost te bi je trebao provoditi u isto vrijeme i na istome mjestu, kako bi ona postala tradicija, svojevrsan ritual te kako bi djetetu davala osjećaj sigurnosti.

Čitanje potiče i razvoj ličnosti, a putem priče dijete može shvatiti svoje osjećaje. Ono se može poistovjetiti s likom koji se osjeća isto ili slično kao dijete te može uočiti kako taj lik prevladava probleme nalik njegovima. Knjige pomažu djetetu uočiti kako ono sa svojim problemima nije osamljeno te kako ima i drugih koji se slično osjećaju, dok istovremeno knjige daju primjere kako konstruktivno riješiti svoje probleme. Kroz literaturu dijete uči razumjeti i prihvatiti osjećaje i gledišta drugih ljudi, te razvija svoj „moralni kompas“, za što su posebno značajne bajke zbog svoje crno-bijele karakterizacije likova. U njima je vrlo jasno vidljivo „dobro“ i „loše“ ponašanje te dijete tako uči moralne vrijednosti društva. Razgovor s djecom prije, tijekom i za vrijeme čitanja način je na koji se mogu razjasniti moralne dvojbe te ukazati djeci na to kakvo je moralno i plemenito ponašanje. Kada dijete čuje ili čita i zahtijeva priču čuti ponovno i ponovno, ono uči predviđjeti ishode na osnovi prethodnog iskustva i prepoznavanja poznatih rečenica, uči o uzroku i posljedicama te uočava veze u priči na koje možda do sada nije obraćalo pažnju te uživa u ponavljanju iste priče, ali je pokušava proučiti iz druge perspektive.

11.1. Dijaloško čitanje

Zajedničko čitanje kod djece stvara ljubav prema čitanju te razvija govorne sposobnosti (Petrović-Sočo 1997). Takvo čitanje je aktivno i stimulirajuće te se naziva dijaloškim (razgovornim) čitanjem. Dijaloško čitanje je način čitanja kod kojeg se djetetu postavljaju pitanja o događajima u priči, o ilustracijama, te se njegove odgovore obogaćuje i ponavlja, pomaže mu se, ohrabruje ga. S djetetom se šali, smije i uvažava njegovo mišljenje. Uloga odgojitelja kod dijaloškog čitanja je postupno vođenje djeteta u sve složeniju uporabu riječi koja ide od traženja djetetova imenovanja stvari i bića, preko imenovanja svojstava i funkcija pa do traženja djetetova sve bogatijeg i dužega govora. Posebno je bitno da se cijela aktivnost dijaloškog čitanja odvija u opuštenom, ugodnom tonu i atmosferi punoj prihvaćanja i razumijevanja. Dijaloško čitanje u vrtiću može dobiti i potpuno novu dimenziju, jer djeca mogu jedno drugo nadopunjavati, zajedno smišljati odgovore na poticajna pitanja, smijati se i šaliti. Djeca također mogu dati svoje viđenje priče ili problematike u priči, što može biti pokretač razgovora te izvanredna prilika za suradnju i raspravu među djecom. Budući da djeca priče proživljavaju vrlo intenzivno, skoro kao da su doista i oni sami u priči, zajedničko čitanje može potaknuti i osjećaj zajedništva, jer će se osjećati kao da su sa svojim prijateljima

stekli novo iskustvo. Čitanjem, a posebno ponavljanjem priče djeca počinju uočavati kako svaka priča slijedi određena pravila, to jest kako postoji određeni slijed događaja. Priča uvijek ima uvod, u priči se govori o nekom događaju, ona ima likove, vrijeme i mjesto radnje i na kraju rasplet, rješenje problema ili kraj događanja. Djeca će, s vremenom, koristiti ta pravila i kada će sama prepričavati priču, ali i kada će prepričavati događaj u kojem su i sama sudjelovala. Slušanjem priča dijete bogati svoj rječnik te dolazi u dodir s neobičnim rečeničnim strukturama koje ne čuje u svakodnevnom govoru. Ono također putem priča bogati i opseg rečenice, ali i nadograđuje strukturu te usvaja pravilnu artikulaciju.

Djeca putem slikovnica i priča otkrivaju svijet oko sebe, a simbolička igra je način na koji ga pokušavaju razumjeti. Igranje uloga koje susreću u slikovnicama taj proces im može olakšati i učiniti još zanimljivijim, a uloga odgojitelja je poticati taj prirodan proces i omogućiti djeci i takav način igre, ali i priče koje će im moći biti nit vodilja. Odgojitelj djeci može ponuditi i lutke kako bi djeca mogla provoditi dramsku igru, dok će lutke koje su djeca izradila u suradnji s odgojiteljem imati posebnu vrijednost za djecu. Lutke koje djeca i odgojitelj izrade prema literarnom predlošku, osim što za dijete imaju emocionalnu vrijednost, potiču i suradnju, ali i razvoj govora, jer niti jedan aspekt izrade ne može proći bez da i djeca i odgojitelj komuniciraju i to na način koji je pun uvažavanja i kompromisa. Oni se moraju dogovoriti kako će njihova lutka izgledati, koliko će njezin prikaz biti istovjetan onome kako je opisana u priči, moraju se prisjetiti kako to ona izgleda u priči, opisati je i izraditi. Nakon izrade lutke djeca mogu dramatizirati ili improvizirati svoju priču.

Odgojitelj s djecom može provoditi i aktivnosti sa slikovnicama bez teksta, tako što se svaka slika opisuje govorom, te na taj način dijete samo stvara svoju slikovnicu. Takva aktivnost omogućuje konstantno konstruiranje novih priča, potiče dječju kreativnost, ali i jača samopouzdanje koje je vrlo bitno pri razvoju govora.

Pored slikovnica i priča koje su najčešće kod odabira štiva još je mnogo literature koja se djeci može čitati, a da ima funkcionalnu vrijednost i da je djetetu zanimljiva. Djetetu se tako mogu čitati slikovnice uz pratnju glazbenog medija, stripovi i dječji časopisi, priče i pjesme koje roditelji napišu, pisma i razglednice, jednostavni tekstovi iz novina, recepti.

12. UTJECAJ PROSTORA NA GOVORNI RAZVOJ DJECE

„Prostor koji nas okružuje utječe na to kako se osjećamo, kako razmišljamo i kako se ponašamo i zapravo dramatično utječe na kvalitetu našeg života. Dapače, sve što radimo, prostorno okruženje nam može olakšati ili otežati.“ (Greenman prema Gandini L. 1998).

Uređenje prostora u kojem djeca borave odražava vrijednosti na kojima se temelji odgojno-obrazovna praksa odgojitelja, ali i cjelokupnog vrtića. Odgojitelj bi djecu trebao smatrati razboritim, inteligentnim osobama te polazeći od takve slike okolinu konstruirati na način da udovolji potrebama djece, ali i da ih potiče na suradnju i druženje. Organizacija prostora određuje kvalitetu socijalnih interakcija djece međusobno, ali i interakciju između djeteta i odgojitelja, dok socijalna interakcija potiče razvoj govora, ali i govornu razinu socijalne interakcije. „Budući da socijalne interakcije uključuju niz socijalnih vještina, socijalno kompetentna djeca usklađuju svoje ponašanje s tuđim tako što nalaze zajednički jezik, razmjenjuju informacije i ispituju sličnosti i razlike u skladu s naučenim prosocijalnim vještinama“ (Brajša-Žganec 2003: 25).

Organizacija prostora grupe, ali i vrtića kao cjeline treba biti takva da potiče susrete, komunikaciju, interakciju djece, ali i slobodno kretanje, što je posebno bitno kod mlađeg uzrasta, jer je mlađoj djeci svojstveno to da se vole slobodno kretati. Prostorno okruženje bi trebalo biti ugodno te podsjećati na dom, jer djeca velik dio svoga dana provedu u vrtiću te je bitno da se u njemu osjećaju ugodno i opušteno. Prostor bi djetetu trebao prenositi poruku dobrodošlice, biti opremljen mekanim i udobnim ležajevima, mekim tepihom, biljkama, dječjim crtežima, obilovati svijetlim bojama... Ukratko, to bi trebao biti prostor u kojem će dijete osjećati veselje te će poželjeti doći ponovo.

Promišljena prostorna organizacija će potaknuti samoinicijativno, samoorganizirano učenje kod djece. Pregrađivanje prostora te stvaranje „kutića“, to jest tematskih cjelina će napraviti upravo to. Manje cjeline znače da će u pojedinom centru istovremeno moći boraviti i manji broj djece, što znači da će doći do kvalitetnije komunikacije i suradnje, jer je komunikacija bolja i lakša u manjoj grupi. U takvim se kutićima djeca sama organiziraju te većinom provode aktivnosti bez potrebe za prisustvom odgojitelja, što njemu omogućuje praćenje djece te njihova načina

komunikacije. Prostor treba biti organiziran tako da svako dijete može naći mjesto za sebe, ono u kojem može zadovoljiti svoju potrebu za igrom, druženjem ili odmorom. Djeca uče tako što svako novo iskustvo pokušaju razumjeti te ga ugraditi u već postojeći koncept znanja i razumijevanja. Zbog toga su materijali koje odgojitelj nudi u kutićima od iznimne važnosti, oni određuju kvalitetu iskustva. Znatiželja pokreće istraživanje, što dovodi do toga da dijete razmišlja o svijetu koji ga okružuje te ga pokušava razumjeti, a bogato i raznovrsno okruženje te pravovremena intervencija odgojitelja podržava i potiče taj proces. U bogatom i poticajnom prostorno-materijalnom i socijalnom okruženju djeca, s obzirom na svoje različite predispozicije, razvojne razine i interese, stupaju u svrsishodne interakcije s raznovrsnim sadržajima učenja kao i u interakcije s drugom djecom i odraslima.

Materijali bi trebali biti osmišljeni tako da ih mogu koristiti djeca različitih kompetencija, trebali bi odgovarati dječjim interesima, a odgojitelj bi pri pripremi materijala trebao u obzir uzeti i individualne interese djece, kao i njihove razvojne mogućnosti. Materijali trebaju biti takvi da ih dijete može samo koristiti te bi trebali biti ponuđeni na odgovarajućemu mjestu i na odgovarajući način. Oni bi trebali odgovarati tematskim kutićima u kojima se nalaze, biti svrsishodni, tako da je djetetu samim ulaskom u kutić jasno što u njemu može raditi. Oni bi trebali biti dostupni djetetu, što znači da ne bi trebali biti spremljeni u visoki ormar pa da se dogodi da odgojitelj odlučuje kada se će se i koliko dugo djeca igrati nečime. Materijali trebaju poticati djecu na međusobnu suradnju te istovremeno biti usklađeni s postojećim znanjem i iskustvima djece i osigurati učenje i otkrivanje nečeg novog. Dobra strukturiranost prostora i logična ponuda materijala u kutiću snažno određuju kvalitetu iskustava i učenja, ali pridonose i dobrom općem ozračju u skupini. Slunjski (2008) kaže kako kriteriji „dobre atmosfere“ ili „dobrog ozračja“ vrtića mogu biti: istodobno zbivanje različitih aktivnosti djece (ne rade svi isto nego svatko odabire ono što želi), radno ozračje, tj. zaposlenost djece (svi imaju nekog posla koji im je zanimljiv), veseli žamor djece (razgovaraju, igraju se, raspravljaju), slobodno kretanje djece prostorom (aktivnosti nisu statične jer je maloj djeci svojstveno kretanje), slobodan odabir sadržaja i druge djece s kojom će stupiti u aktivnost (ne moraju činiti samo ono što su za njih isplanirali odrasli) i slično. Okruženje centra za početno čitanje i pisanje treba pomno izabrati te opremiti raznovrsnim materijalima, kako bi djeca kontinuirano istraživala. Takav centar bi se trebao sastojati od kutka za

pisanje i čitanje, djela za čitanje i slušanje priča, a trebao bi biti bogato opremljen slikovnicama, knjigama, papirima i bilježnicama, priborom za pisanje (paziti da su olovke našiljene kako bi dijete zaista i moglo pisati), bojicama i ostalim likovnim materijalima i sredstvima, ljepilom, škarama i dr. U ovom bi centru trebale biti trajno nazočne i vizualne informacije u obliku slika s riječima, tablica, natpisa, poruka, podsjetnika.

Zidovi prostora grupe, kao i zidovi drugih prostora vrtića trebali bi služiti kao svojevrsna izložba dječjih radova – tako se djetetu šalje poruka kako se njegov rad cijeni te će dijete o svojem radu željeti popričati s roditeljem, odgojiteljem i drugom djecom. Mogu se izložiti i fotografije djeteta kako rješava neki problem, što mu omogućuje prisjećanje na aktivnost, što dovodi do osvještavanja tijekom misli. Na zidovima se mogu nalaziti fotografije djece i njihovih roditelja, jer djeca vole gledati sebe i svoje prijatelje. Fotografije obitelji posebno mogu pomoći djeci koja su nova u vrtiću, da se osjećaju sigurnije u novoj okolini, što će se odraziti na njihovo ponašanje te na razvoj govora, jer što su djeca sigurnija u sebe, to su interakcije s vršnjacima češće.

Potrebno je omogućiti i povremeno izdvajanje djeteta iz grupe, jer djeca, kao i odrasli, imaju potrebu za privatnošću i odmorom. To se može postići izradom „kućice“, to jest kutka koji djetetu omogućava da se sakrije, da bude samo. Takav je kutak posebno koristan pri adaptaciji djeteta, jer iz njega može promatrati drugu djecu, a istovremeno biti „zaštićeno“ od nove, nepoznate okoline. Dijete tako može promatrati interakciju među djecom te između djece i odgojitelja te se priključiti grupi kada se osjeti spremnim. Takva kućica ne služi isključivo za osamljivanje. U njoj se djeca mogu družiti s prijateljima. Zrcala bi trebala biti sastavni dio uređenja prostora grupe, ali su posebno značajna u ovako skrovitom kutiću, jer u njima dijete može proučavati svoje izraze lica puno slobodnije nego što bi to činilo na mjestu na kojem ga svi vide. U zrcalu dijete, osim svoje mimike, može proučavati i govorne organe, kao što su usta i jezik te može vidjeti sebe dok se igra ili razgovara s vršnjacima.

Vrtićko okruženje treba biti bogato, poticajno i raznovrsno, tako da djeci svakodnevno omogući raznolike aktivnosti, različite načine istraživanja i korištenje različitih strategija rješavanja problema s kojima se susreću. U takvom okruženju,

djeca na svoj autentičan način izgrađuju sve cjelovitije znanje i razumijevanje svijeta oko sebe, koji dakako, uključuje i njih same.

13. AKTIVNOST PROVEDENA U VRTIĆU

Aktivnost sam provela u DV-u Sunčana, u Zagrebu. Skupina se sastojala od 23 djece u dobi od 3 do 4 godine. Cilj aktivnosti bio je djecu potaknuti na razmišljanje o zabranama i pravilima kojih se svi pridržavamo te potaknuti raspravu o tome misle li kako su pravila nužna, koja je korist pridržavanja pravila te kada ih i zašto ne poštuju.

Aktivnost sam započela tako što sam djeci rekla kako sam donijela svoju najdražu priču iz djetinjstva koju želim podijeliti s njima. Sam naslov ih je zabavio te su ga pojedina djeca više puta ponovila i željela da ga više puta pročitam. U čitanju je sudjelovala većina djece iz grupe, što sam potaknula tako što sam određene dijelove teksta čitala jako brzo, što je djecu nasmijavalo te je potaknulo još djece da nam se pridruži. Dijelovi koje sam čitala brže su: Mamica, tatica, djedica, bakica i tetka te dijelovi u kojima se spominju imena prijatelja: Miško, Čenča, Cenča, Pika, Jurij. Takav način čitanja pojedinih dijelova se djeci izrazito svidio te izazvao smijeh.

Ilustracije u knjizi su jednostavne i nježnih boja, izuzev ilustracije u samoj sredini knjige koja prikazuje polje šešira u Klobučariji. Kada smo stigli do tog dijela, djeca su dobro proučila sliku te je svako dijete odabralo šešir koji bi rado stavilo na glavu. Nakon odabira šešira razgovarali smo o tome što je tko postao stavljanjem šešira. U dijelu priče u kojem se govori što je koje dijete postalo nakon što je stavilo šešir gledali smo slike i opisivali ih. U trenutku u kojem Jelka krene kući nakon što je našla loptu piše kako je za svoj kišobran privezala loptu i šešire, ali lopta nije nacrtana u ilustraciji što su djeca odmah primijetila. Posebno se zanimljivim dijelom pokazao preobražaj Jelkinih ukućana, što sam kod čitanja dodatno naglasila promjenom glasa i načina govora te pokretima rukom. Primjerice, djedica koji je postao general svoju je ruku stavio vojnički na čelo ili pak tatica koji je postao profesor svoje je brkove „frkao“ prstima. Pojedina djeca su oponašala te pokrete. Iznenađenje je bila Jelkina seka, jer se u cijeloj priči ne spominje, sve do samoga kraja. Smijeh je izazvala i njezina izjava kako je postala zlatna ribica, što sam naglasila tako što sam tu rečenicu izgovorila izuzetno tiho i nježno, dok sam mimikom oponašala ribu.

Kada bih ponavljala ovu aktivnost potrudila bih se da u njoj sudjeluje manje djece, pa bih je provela više puta zbog toga što je kod biranja šešira došlo do malo naguravanja, a u razgovoru su se djeca ponekad naglašavala te je bilo dosta bučno. Kod dijelova knjige u kojima se opisuje Jelkin let primijetila sam kako dječja pažnja slabi te sam preskočila nekoliko rečenica kako im priča ne bi bila predugačka.

Smatram ovu aktivnost uspješnom zbog toga što su se djeca očigledno dobro zabavila te su aktivno sudjelovala. Kroz cijelu smo priču komunicirali, gledala su slike i postavljala pitanja. Naučili smo kako postoji grad koji se zove Ljubljana, kako su ljudi i tramvaji maleni ako ih se gleda iz zraka, tko je general, a tko inženjer... Razgovarali smo o tome što njihovi mamica i tatica ne vole kad oni rade te misle li da su roditelji u pravu. Mišljenje koje je prevladavalo u tom razgovoru je da roditelji s dobrim razlogom brane određena ponašanja, ali, kako mi je rečeno, „ponekad moraš napraviti nešto što ne smiješ, eto zato“. Također smo razgovarali o tome kako se listaju i čuvaju knjige, što je potaknuo izgled knjige koju sam donijela – neke stranice su joj potrgane.

14. ZAKLJUČAK

Uloga odgojitelja u govornom razvoju djece, kao osobe s kojom djeca provode velik dio vremena, značajna je. Odgojitelj služi kao govorni primjer te je izrazito bitno kako se izražava, što uključuje riječi koje koristi, ali i ton i visinu glasa. Odgojitelj djecu treba smatrati ravnopravnima sebi te organizirati okolinu koja će im pomoći da se razvijaju na način na koji to njima odgovara. Materijalno okruženje koje stvara odgojitelj mora biti bogato i poticajno, a materijali moraju djeci biti lako dostupni.

Atmosfera koja vlada u grupi mora biti takva da je svako dijete opušteno te da zna kako je to mjesto na kojem može reći ili pitati što želi bez straha od osude, ruganja ili etiketiranja. Kod dječjih je pitanja bitno pronaći pravi razlog njihova postavljanja te reagirati sukladno tome, a dijete nikada ne treba ignorirati kada nam se obraća, ma koliko posla trenutno imali. Ono će shvatiti ako mu kažemo kako trenutno ne možemo odgovoriti i odredimo kada ćemo mu posvetiti svoju pažnju.

Dijaloško čitanje je izvrstan primjer aktivnosti koja djecu zabavlja i pozitivno utječe na razvoj govora i proširenje vokabulara. Djeca su odmalena okružena slikovnicama te ih one zanimaju, a uz odgojitelja koji čitanje smatra zanimljivom i zabavnom

aktivnošću i djeca će uživati u istraživanju literarnog svijeta te razvijati, između ostalog, i svoje govorne sposobnosti.

Odgojitelj svoj posao treba obavljati stručno, treba konstantno raditi na svim aspektima svoje ličnosti, stručno se usavršavati, ali svoj odnos s djecom treba temeljiti prije svega na ljubavi, strpljenju i razumijevanju.

15. LITERATURA

Andrešić, D. (2010). Kako dijete govori?: razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi: priručnik za roditelje, odgojitelje, pedijatre i sve koji prate razvoj djece. Zagreb: Planet Zoe

Apel, K. i Masterson, J. J. (2004). Jezik i govor od rođenja do 6. godine. Od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgojitelje. Lekenik: OSTVARENJE d.o.o.

Brajša-Žganec, A. (2003) Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Diamond, M., Hopson, J. (2006) Čarobno drveće uma. Kako razvijati inteligenciju, kreativnost i zdrave emocije vašeg djeteta od rođenja do adolescencije. Lekenik: Ostvarenje

Herljević, I. i Posokhova, I. (2002) Govor, ritam, pokret. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.

Ljubešić, M. (2001) Rana komunikacija i njezina uloga u učenju i razvoju djeteta. U: Dijete i društvo. Vol 3, 261-278

Moomaw, S., Hieronymus B., (2008) Igre čitanja i pisanja: aktivnosti za razvoj predčitačkih vještina i početnog čitanja i pisanja u predškolskoj dobi i prvom razredu. Buševac: Ostvarenje

Petrović-Sočo, B. (1997). Dijete, odgajatelj i slikovnica. Zagreb: Alinea

Posokhova, I. (2011). Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece. Priručnik za roditelje. Zagreb: Ostvarenje d.o.o.

Rade, R. (2003). Poticanje ranog govorno-jezičnog razvoja. Zagreb: Foto Marketing – FoMa.

Santagostino, P. (2010.) Dječja pitanja. Rijeka: Mali priručnici Studio TiM

Slunjski, E. (2008) Dječji vrtić: zajednica koja uči: mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja. Zagreb: Spektar media

Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004) Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga

Velički, V. (2009). Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću. METODIKA: časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi. 10. 80–91.

Peroci E. (1991). Moj kišobrančić – moj balončić. Učne delavnice, Ljubljana

Mrežna stranica:

http://zena.rtl.hr/za-odgovorno-odrastanje-mladih/ja_poruke_i_asertivne_poruke_kako_poboljsati_komunikaciju_u_obitelji/115
5 (preuzeto 2. 2. 2017.)

16. PRILOG

Ela Peroci: Moj kišobrančić – moj balončić